

Euroopa Ühenduse
algatus

EQUAL

Eestis

Sotsiaalministeerium 2006

EQUAL

Sisukord

Mis on EQUAL?	1
EQUAL programm Eestis	2
WE FRIENDS – West Estonian Development Partnership	4
RE-START – Komplekssed meetmed kriminaalkaristusega noorte integreerimiseks tööturule	6
Prostitutsiooni kaasatud naiste, sealhulgas inimkaubanduse ohvrite integratsioon legaalsele tööturule	8
Hasartmängusõltlaste tagasitoomine tööturule ning nende sotsiaalse tõrjutuse ennetamine	10
HAPECO – Puuetega inimeste tööühistud	12
Choises and Balance	14
Seostatud teenustega tööturule	16
WHOLE – Töö- ja pereelu ühitamine lapsevanemate koolituse kaudu	18
Toetava polüfunktsionaalse hooldusteenuse arendamine tööhõive tõhustamise eesmärgil	20
Lapsed hoitud, emad tööil!	22
Kaugtöö ja paindliku töövormi mudelite rakendamine Eesti saartel ja perifeersetel rannikualadel	24
Talupidajate asendusteenistuse väljatöötamine ja rakendamine	26
Eesti valmisoleku suurendamine asüülitaotlejate sulandamiseks ühiskonda ESF EQUAL programmi raames	28
Kokkuvõtteks	30
EQUAL-i arengupartnerlused Eestis 2004–2008, kontaktandmed	32

Mis on EQUAL?

Eesti majanduse arengut iseloomustab kiire kasv, kuid mitte kõigil pole tööturule pääsemiseks võrdseid võimalusi. Tõrjutuse ja ebavõrdsuse vähendamiseks tööturul on Euroopa Liit Eestile abikätt pakkunud algatusprogrammi EQUAL kaudu (ingl. k. – *võrdne*). Algatusprogrammi rahastab üks neljast Euroopa Liidu struktuurifondist, Euroopa Sotsiaalfond (ESF) ja piltlikult võib EQUAL-i nimetada ESF-i käepikenduseks.

Vanad Euroopa Liidu liikmesriigid on EQUAL-i toetust kasutanud alates 2000. aastast, sealsetes ühiskondades on selle mõju juba hoomatav. Eestis kuulutati üks ja ainus taotlusvoor välja 2004. aasta sügisel. Välja valiti 13 projekti, mis aitavad tööle ja toetavad puudega inimesi, nende hooldajaid, väikelaste emasid, äärealade elanikke, endisi prostituute, hasartmängusõltlasi, talupidajaid, kriminaalhooldusaluseid noori ja teisi, kelle jaoks pääs tööturule või naasmine sinna on mingil põhjusel keeruline.

EQUAL-i iseloomustavad märksõnad on uuenduslikkus, süvalaiendamine, partnerlus, aktiivne kaasamine ning rahvusvaheline koostöö.

EQUAL-i programmi peaesmärk on **uute ja innovaatiliste** võtete väljaarendamine ebavõrdse kohtlemise vähendamiseks tööturul. **Uuenduslikkus** võib seisneda selles, et EQUAL-i projektid on suunatud sihtrühmadele, kellele pole varem tähelepanu pööratud. Innovaatilisus võib tähendada ka uusi lähenemisi töömeetodite ja tehnoloogiate osas.

Programmi kaugem siht on, et saavutatu ei jääks ajutiseks nähtuseks, vaid et saadud teadmisi ja kogemusi **süvalaiendataks** ehk kasutataks praktikas ja tööturupoliitika kujundamisel.

Et tööturupoliitikaga seotud probleemid on keerulised ning üksiku organisatsiooni jõupingutustest nende lahendamiseks ei piisa, püütakse programmi eesmärgede saavutamiseks **arengupartnerluste** kaudu. Arengupartnerlus, esmapilgul ehk arusaamatu mõiste, väljendab lihtsat ideed – koostööd mitme organisatsiooni vahel, mis määratlevad oma eesmärgid, tegevuskava ja ülesannete jaotuse ühiselt.

Partnerluses kohtuvad erinevad huvid ja iga organisatsioon panustab probleemi lahendamisse. Kõik projekti partnerid kaasatakse **otsustusprotsessi**, nad **osalevad aktiivselt** ühise strateegia väljatöötamisel ja elluviimisel. Seda jälgib ja koordineerib arengupartnerluse juhtpartner.

Lisaks siseriiklikule partnerlusele toimub EQUAL-i programmis ka **rahvusvaheline koostöö**. Euroopa Liidu liikmesriikides on kokku ligi 3388 EQUAL-i arengupartnerlust. Iga projekt valib endale rahvusvahelised partnerid, kellega ühiselt tegutseda ja kogemusi vahetada.

Nende põhimõtete järgi toimub töö 2008. aasta lõpuni kestvas EQUAL-i programmis. Rohkem taotlusvoore Euroopa Ühenduse algatuse EQUAL raames ei toimu. Positiivsed tulemused ja kogemused integreeritakse Euroopa Sotsiaalfondi.

EQUAL programm Eestis

EQUAL läheneb probleemidele temaatiliselt. Üheksa võimaliku teema seast valis Eesti rakendamiseks välja kolm.

Teema A: *Tööturule tulemise või naasmise võimaldamine neile, kel on raskusi avatud tööturule integreerumise või reintegreerumisega;*

Teema G: *Töö- ja pereelu ühitamine ning tööturult lahkunud inimeste reintegreerimine paindlike ja efektiivsete töökorraldusvormide ning toetavate teenuste arendamise kaudu;*

Teema I: *Asüülitaoetlejate sotsiaalse integratsiooni toetamine.*

EQUAL-i programmi eelarve Eestis on 84,9 miljonit Eesti krooni (5,42 miljonit eurot). Euroopa Sotsiaalfondist finantseeritakse EQUAL-i 75% ehk 63,65 miljoni krooniga. Sellele lisandub Eesti riigi kaasfinantseering 25% ehk 21,22 miljonit krooni.

EQUAL-i projektide tegevus kestab umbes kolm aastat ja nende eelarve peab olema vähemalt kolm miljonit Eesti krooni (v.a teema I projekt). Struktuuritoetus projektile on 95% projekti eelarvest, 5% peab katma arengupartnerluse ise.

Eesti EQUAL-i programmi korraldamisega tegeleb Sotsiaalministeerium (korraldusamet), arengupartnerluste taotluste vastuvõtmise ja hilisema järelevalve eest vastutab Tööturuamet (rakendusüksus). Rahandusministeerium kannab makseasutuse rolli.

2004. aastal toimus projektikonkurss, kus 68 taotluse seast valiti välja 13 projekti.

Teema A (Tööturule tulemise või naasmise võimaldamine neile, kel on raskusi avatud tööturule integreerumise või reintegreerumise)

misega) raames toetatakse Eestis viit projekti.

- Sihtasutus Tuuru projekt **We Friends – West Estonian Development Partnership** aitab kaasa Hiiu, Saare ja Lääne maakondade madala konkurentsivõimega naiste ja üksi lapsi kasvatavate noorte naiste tööhõive kasvule. Projekti sihtrühmaks on naised.
- MTÜ Caritas Eesti projekt **RE-START (komplekssed meetmed kriminaalkaristusega noorte integreerimiseks tööturule)** annab võimaluse tööturule (tagasi) tulla kriminaalkuritegusid toime pannud noortele sotsiaal-psühholoogilise toe kaudu. Projekti sihtrühmaks on 16–24-aastased kriminaalkaristusega noored.
- Tervise Arengu Instituudi projekt **Prostitutsiooni kaasatud naiste, sealhulgas inimkaubanduse ohvrite integratsioon legaalsele tööturule** suurendab endiste prostitutsiooni kaasatud naiste, sh inimkaubanduse ohvrite sotsiaalset toimetulekut ja aitab neil tulla legaalsele tööturule. Projekti sihtrühmaks on prostitutsiooni kaasatud naised, inimkaubanduse ohvid.
- OÜ Liider Grupi projekt **Hasartmängusõltlaste tagasitoomine tööturule ning nende sotsiaalse tõrjutuse ennetamine** toob süsteemse rehabilitatsiooni ja ennetustegevuse abil hasartmängusõltlased tööturule tagasi ning ennetab hasartmängusõltuvust. Projekti sihtrühmaks on hasartmängusõltlased.
- MTÜ Eurohouse projekt **Handicapped People Employed in Cooperatives (lüh HAPECO)** suurendab Saare, Hiiu, Lääne, Järva, Põlva ja Viljandi maakonna puuetega inimeste töötamise ja eneseteostuse võimalusi ühistegelike ettevõtete loomise kaudu ja Euroopa Liidu kogemustele toetudes. Projekti sihtrühmaks on erivajadustega inimesed.

Teema G (Töö- ja pereelu ühitamine ning tööturul lahkunud inimeste reintegreerimine paindlike ja efektiivsete töökorraldusvormide ning toetavate teenuste arendamise kaudu) raames toetatakse Eestis seitset projekti.

- Eesti Tööandjate Keskliidu projekti **Choices and Balance** eesmärgiks on meeste ja naiste töö- ja pereelu ühitamise võimaluste parandamine paindlike töövormide leviku suurendamise ja hoiakute mõjutamise abil. Projekti sihtrühmaks on väikelaste vanemad ja tööandjad.
- Viljandi Maavalitsuse projekt **Seostatud teenustega tööturule** parandab Viljandimaa töötute noorte emade tööturule ligipääsu omavahel seostatud teenuste ja meetodite kasutamise abil. Projekti sihtrühmaks on alla 7-aastaste laste emad, kelle haridustee on puudulik ja kellel puudub töökogemus.
- Sihtasutus Tartu Rahvapäevakooli projekt **Work and Home in Our Life in Europe (lüh WHOLE)** arendab koolituse kaudu lapsevanemate võimalusi, vältimaks nende sattumist diskrimineeritute sihtgruppi lapsevanemaks olemise tõttu. Projekti sihtrühmaks on töötavad lapsevanemad Peipsi järvega piirnevatest maakondadest.
- Tartu Puuetega Inimeste Koja projekt **Toetava polüfunktsionaalse hooldusteenuse arendamine tööhõive tõhustamise eesmärgil** taotleb mitmefunktsioonilise hooldusteenuse pakumist, hooldajate koolitamist ja tööerakendamist. Projekti sihtrühmaks on puudega inimesed (lastest kuni eakateni), nende pereliikmed, toetajad, puuetega inimeste organisatsioonide juhid, kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajad.
- Riigikantslei projekt **Lapsed hoitud, emad töö!** suurendab lapsevanemate (peamiselt emade) tööhõivet paindlike lapsehoiuteenuste süsteemi loomise abil. Projekti sihtrühmaks on

töötud või lapsehoidjana mitteametlikult töötavad naised ja lapsevanemad.

- MTÜ Arhipelaagi projekt **Kaugtöö ja paindliku töövormi mudelite rakendamine Eesti saartel ja perifeersetel rannikualadel** parandab äärealade tööhõivet kaugtöö ja paindlike töövormide mudelite rakendamisega. Projekti sihtrühmaks on tööturul geograafiliselt ebavõrdses olukorras olevad töötajad ning tööandjad.
- Eestimaa Talupidajate Keskliidu projekt **Talupidajate asendusteenistuse väljatöötamine ja rakendamine** loob loomakasvatajatele nende haigus- ja puhkepäevade ning puhkuse võimaldamiseks asendusteenistuse. Projekti sihtrühmaks on osalise tööajaga peretalu pidajad, kes on huvitatud lisatööst; endised põllumajandusettevõtete töötajad; põllumajanduskoolide lõpetajad, keda huvitab töö loomadega ja kes otsivad töö- ja teenimisvõimalust maal ning töötud, keda huvitab töö loomadega ning töö- ja teenimisvõimalus maal.

Teema I (Asüülitaotlejate sotsiaalse integratsiooni toetamine) projekte on Eestis üks.

- Jaan Tõnissoni Instituudi projektis **Eesti valmisoleku suurendamine asüülitaotlejate sulandamiseks ühiskonda ESF EQUAL programmi raames** töötatakse välja ettepanekud valitsusasutustele, omavalitsustele ja kolmanda sektori organisatsioonidele, kuidas korraldada asüülitaotlejate sotsiaalset ja tööalast integratsiooni. Projekti sihtrühmaks on pagulased, poliitikud, ametnikud, MTÜ-d ja avalikkus.

Järgnevatel lehekülgedel tutvustame kõiki Eesti EQUAL-i projekte.

Teema: Tööturule tulemise või naasmise võimaldamine neile, kel on raskusi avatud tööturule integreerumise või reintegreerumisega.

WE FRIENDS

West Estonian Development Partnership

Eesmärk: aidata kaasa Hiiumaa, Saare ja Lääne maakondade madala konkurentsivõimega naiste ja üksi lapsi kasvatavate noorte naiste tööhõive kasvule.

Tegevused:

- sektoraalne tööjõu vajaduse-pakkumise uuringu läbiviimine;
- koostöö tegemine sihtgruppide ja tööturul aktiivsete tööandjatega;
- mentorluse juurutamine;
- uuenduslike koolituste läbiviimine;
- ettevõtjate motiveerimine uute töökohtade loomiseks naistele;
- piirkonna inimeste teadlikkuse tõstmine soolisest võrdõiguslikkusest ning naise ühiskondlike rollide väärtustamine.

Eelarve: 7 100 000 krooni.

Juhtpartner: Sihtasutus Tuuru.

Partnerid: Hiiumaa Maavalitsus, Hiiumaa Omavalitsuste Liit, Hiiumaa Turismiliit, Saaremaa Õppekeskus, Läänemaa Arenduskeskus, Tööturumeti Hiiumaa osakond, OÜ Vetsitall.

Rahvusvahelised partnerid: P.E.R.L.A AP Itaalias, DIANA AP Hispaanias.

Kodulehekülg: www.wefriends.hiiumaa.ee;
www.tuuru.edu.ee

Noored ettevõtlikud emad Saaremaa Õppekeskuse koolituse avaloengul.

Naisteprojektiga soolise ebavõrdsuse vastu

Projekt We Friends on jätk Phare naisettevõtluse arendamise projektile Lääne-Eestis ning keskendub naisettevõtjatele ja noortele mittetöötavatele emadele.

Sihtasutus Tuuru projektijuhi Mare Elleni sõnul on Lääne-Eesti saartel kujunenud ajalooliselt olukord, kus mehed töötavad mandril, merel või välismaal, paljud naised on aga üksikema staatuses ja sunnitud väikeste lastega koju jääma. Nad minetavad kunagi omandatud kvalifikatsiooni ja enesekindluse ega suuda omal jõul tööturule naasta. Hädas on ka noored puuduliku haridusega varasünnitanud naised, kel pole tööd, oskusi ega psühholoogilist tuge

eluga toime tulla. Kuid projekt We Friends seisab hea just Hiiu, Saare ja Lääne maakonna naiste õiguste ja paremate võimaluste eest tööturul.

Mare Ellen

Oluliseks tööriistaks on koolituste korraldamine. Koostatud on viis õppekava, neist kaks Hiiu- ja Saaremaa väikelaste emadele koondnimetusega «Tagasi töömaailma». Kolm õppekava on suunatud ettevõtlikele naistele, kes plaanivad alustada äritegevust turismi või teeninduse vallas.

Emade kooli esimeses kursustsükli osales Hiiumaal 22 ja Saaremaal 18 naist. Kolmenädalane koolitus käsitles perekonnaõpetust, lastekasvatamist, suhtlemist, rahvustoitade valmistamist, naiste ja laste õigusi puudutavat seadusandlust, perekondlikke traditsioone, aga ka tööseadusandlust, ettevõtlust jmt.

Koolitajateks olid oma ala spetsialistid – juristid, psühholoogid, omavalitsuste töötajad jt. Hiiumaal lõppes koolitus praktikaga, korraldada tuli perekondlik sündmus, sedapuhku laste sünnipäevapidu.

«Naised koostasid eelarve ja otsid poest kõik vajaliku. Kulud kandis projekt. Üheskoos sõideti Hellama perekuskusse, valmistati toitu, dekoreeriti ruumid ja peeti kõigi kaasavõetud laste sünnipäev,» jutustab Mare Ellen.

Ta lisab, et on olnud hämmingus emade sihikindlusest koo-

litusel osaleda. Hiiu- ja Saaremaa grupp läbis täies koosseisus kõik kursused, kõik said ka tunnistuse.

«Keegi ei jäänud kõrvale,» ütleb Ellen.

Kompenseeriti sõidukulud, tagati lastehoid, maksti ka õppetipendiumi.

Aprillis plaanitakse sama grupiga koolitusi jätkata. Lisaks pakutakse individuaalset psühholoogilist ja juriidilist nõustamist.

«Meie projekt edendab eelkõige naistevõtlust,» räägib Mare Ellen teisest sihtgrupist.

Umbes 25 naisele on kavas ettevõtlusalased kursused, mis peaksid soodustama äritegevust turismi- ja teenindussektoris.

Uudne mõte on mentorluse juurutamine.

«Meil on edukaid ettevõtjaid, kes võiksid nõustada vähem edukaid. Meie kaasame ettevõtmisse ka oma sihtrühmad – äri alustada soovijad, kellega koos mentor analüüsitas ettevõttes ringkäigu teeb ning nähtu head ja vead paberile paneb,» jutustab Ellen.

Loodetavasti aitab see ühel osapoolel konstruktiivset kriitikat saada ja teisel analüüsisioskust arendada.

Kevadel korraldatakse projektide taotlusvoor väikeettevõtjate suunitlusega

luua uusi töökohti naistele.

«Loodame saada huvitavaid projekte, uusi lahendusi naiste tööerakendamiseks,» ütleb Mare Ellen.

Ermo Mäeots, teise lapsega kodus oleva Urve abikaasa:

«See oli viimase peal koolitus!
Üle aastate parim asi Hiiumaal.»

Teema: Tööturule tulemise või naasmise võimaldamine neile, kel on raskusi avatud tööturule integreerumise või reintegreerumisega.

RE-START

Komplekssed meetmed kriminaal-karistusega noorte integreerimiseks tööturule

Eesmärk: kriminaalkuritegusid toime pannud noored saavad tänu sotsiaal-psühholoogilise toega töö- ja õppevõimalustele tööturule (tagasi) tulla.

Tegevused:

- kompleksse teenuste- ja tugistruktuuri väljaarendamine, pilootprojektina ellurakendamine ning multiplitseerimine rakendamiseks mujal;
- pidevate töö- ja õppevõimaluste pakkumine koos sotsiaal-psühholoogilise toega Viljandi Vanglas;
- projekti rakendamine koos partneritega sedavõrd tõhusalt, et see oleks kaalukas tõend integreeritud aktiivsete sekkumismeetodite efektiivsusest nii poliitikutele, avalikkusele kui tööandjatele.

Eelarve: 9 965 140 krooni.

Juhtpartner: Caritas Eesti.

Partnerid Eestis: Viljandi Vangla, Harju Maakohtu kriminaalhooldusosakond.

Rahvusvahelised partnerid: NEW HORIZONS Soomes, Hollandis, Poolas, Suurbritannias, Prantsusmaal, Itaalias.

Kodulehekülg: www.kesa.ee; www.equal-newhorizons.org

Ärahoitud kuritegu on väärtus

Projekt RE-START eellugu algas aastal 2000 projektijuht Jaano Räska külaskäigust Viljandi Vanglasse. Tookord läks ta koos sõpradega sinna tsikleid demonstreerima, et noorvangelid veidi vaheldust oleks ja neil asjalikumad tulevikumõtted tekiksid. Asjast arenes süstemaatiline kriminaalennetustöö. 2002. aastast tehti seda juba Caritas Eesti allüksusena kuriteoennetuse keskuses. 2004. aastal asutati Kuriteoennetuse Sihtasutus (KESA), mis ka RE-START-i projekti juhib.

21. novembril 2005 võeti Viljandi Vanglas kangastelgedelt maha kinnipeetavate kootud kaltsuvaip.

EQUAL-i projekti palgal on seitse inimest, sisse ostetakse mitmeid teenuseid. Koostöös Kaitsejõudude Spordiklubiga korraldatakse militaarmatku kinnipeetavatele jt siht-rühma liikmetele. Julgeolekukaalutlustel on «söel» vangla-noorukite matkameeskonda valimisel väga tihe, tagatakse järelevalve ja mitmeastmeline riskihajutus. Poisid õpivad loodust tundma ja austama ning teevad sporti.

KESA juhataja Jaano Räsä ütleb, et kinnipeetavad moodustavad nendest riskinoortest, kellega tema matkadel on käinud, distsiplineerituima seltskonna. «Osatakse väärtustada antud võimalusi,» põhjendab ta.

Projekt RE-START kaasab 16–21-aastaseid, harvem kuni 24-aastasteid noori, kelle perekond (vanemad, üleskasvatjad või lastekodu) ei ole oma ülesandega toime tulnud, seda enamasti juba lapsepõlves.

«Töö kuritegelikule teele sattunute-ga on väga raske,» nendib projektijuht Jaano Räsä, kuid ütleb, et kõige aluseks on siiski fundamentaalne tõdemus – iga inimene on väärtus. «Ka iga ärahoiatud kuritegu on väärtus,» lisab ta.

Statistika kohaselt on keskmiseks retsidiivsuse ehk korduvkuritegevuse määraks juba vangistuses olnute puhul ligi 75%. Aktiivse ja süstemaatilise abi korral võib protsenti alandada 60-ni. Projekti eesmärk on vähendada osasaajate seas retsidiivsust 20% võrra, kuid ka 10% juhtudest õigustab töö end ära. Sellist statistikat mõõdetakse üle mitmete aastate, senine progress on aga olnud

Ats (19), kinnipeetav:

«Ei oleks üldse uskunud, et saan vanglas juhliload ära teha, ja veel ilma rahata. Lisasõidutunde kulus kõvasti, pidevalt läks närv sisse, ei saanud ristmikel üldse hakkama. Aga nüüd on load olemas, saab kindlasti kas ehitusele või metsabrigaadi tööle minna. Vahepeal käisime projekti instruktoritega veel matkadel ka vanglast, pärast seda olid jalad viis päeva villis.»

silmnähtav.

Kõige olulisemaks KESA ettevõtmiseks on olnud noortekodu rajamine.

«Tahame proovida, milliseid tugiteenuseid on vaja kohaldada, et inimesed saaksid nii hädavajalikku toetust kui sisemist motiveeritust,» selgitab Jaano Räsä. Mõistagi selleks, et aidata neil siseneda tööturule ja paremal juhul ka edasi õppida.

RE-START-i õnnestumistest saab esile tõsta käsitööklassi sisseseedmist Viljandi Vanglas 2005. aasta suvel.

Asjaga alustati ühe vanglatöötaja ettepanekul, valmis oldi ka läbikukkumiseks, aga käsitööklass hakkas 2006. aasta alguses täiskoormusel tööle ning kuuel paaril kangastelgedel tegutseb pidevalt 12 poissi. Käsitöömeister Riina Piiri käe all alustati kaltsuvaipade kudumisega, proovitud on ka gobeläntehnikat.

«Oli üllatav küll, et poisid asja nii hästi omaks võtsid. Kuid eks see ole ikkagi käeline tegevus, mille võlu seisneb konkreetsetes

tulemuses,» ütleb Räsä.

Poisid võivad osad vaibad endale jätta ja koju saata, teised jäävad projekti valdusse näitena tehtud tööst.

«Kindlasti hakkame ka näitusi korraldama,» sõnab Räsä.

Jaano Räsä

Teema: Tööturule tulemise või naasmise võimaldamine neile, kel on raskusi avatud tööturule integreerumise või reintegreerumisega.

Prostitutsiooni kaasatud naiste, sealhulgas inimkaubanduse ohvrite integratsioon legaalsele tööturule

Eesmärk: endiste prostitutsiooni kaasatud naiste, sh inimkaubanduse ohvrite sotsiaalse toimetuleku suurendamine ja nende integreerimine legaalsele tööturule.

Tegevused:

- taustauuringute läbiviimine endiste prostitutsiooni kaasatud naiste ja üldelanikkonna seas ning avalikkuse teavitamine valdkonnaga seotud probleemidest;
- prostitutsiooni kaasatud naiste sotsiaalse ja psühholoogilise rehabilitatsioonikeskuse loomine, mis pakub erinevaid teenuseid, hõlbustamaks nende naasmist tööturule;
- koolituste läbiviimine spetsialistidele ja tugisikutele, kes oma töös puutuvad kokku projekti sihtgrupiga.

Eelarve: 8 899 900 krooni.

Juhtpartner: Tervise Arengu Instituut.

Partnerid Eestis: MTÜ Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus (ENUT), MTÜ Eluliin, MTÜ Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, MTÜ Sigmund.

Rahvusvahelised partnerid: Associazione On the Road Itaalias, Comissão para a Igualdade e para os Direitos das Mulheres Portugalis, La Strada Fundacja przeciwo Handlowi Kobietami Poolas, IOM Deutschland Saksamaal, Missing persons' families support center Leedus.

Kodulehekülg: www.tai.ee

Uus algus, uus elu – iseseisev ja materiaalselt sõltumatu.

«Me ei ravi kedagi, vaid aitame teha valikuid»

Prostitutsiooniäri on levikult teine organiseeritud kuritegevuse liik narkoäri järel, väljapääs sellest on raske ning aeganõudev. Euroopa riikide kogemus näitab, et spetsiaalsete rehabilitatsioonikeskuste ja tugisikute süsteemi kaudu saab toetada endiste prostituutide psüühikat, aidata neil saada haridust, omandada uut elukutset.

«Meie projekt on uuenduslik, sest Eestis ei ole varem pros-

titutsiooni kaasatute ja inimkaubanduse ohvriks langenud naiste psühhosotsiaalse rehabilitatsiooni ja legaalsele tööturule toomisega tegeletud.» ütleb EQUAL-i projektijuht Riina Enke Tervise Arengu Instituudist. «See eeldab aga nende sotsiaalsete toimetulekuoskuste parandamist ja psühholoogilist toetamist, et nad usuksid oma võimesse elada täisväärtuslikku elu. Sama oluline on avaliku arvamuse mõjutamine, hoides üleval avalikku debatti prostitutsiooni puudutava seadustiku muutmiseks ja vähendades halvustavat suhtumist, tõestades, et ka endisest prostituudist võib saada usaldusväärne ja perspektiivikas tööjõud.»

2004. aasta lõpus välja kuulutatud EQUAL-i projekti konkurss avas suurepärase võimaluse alustada tööd selles valdkonnas. Kõigepealt asuti kaardistama olukorda, et selgitada, millist abi sihtgrupp tegelikult vajab. Samuti uuriti elanikkonna suhtumist prostitutsiooni. Viidi läbi kaks ulatuslikku küsitlust.

Laiema avalikkuse teavitamiseks on kavas anda välja raamat «Vaikijate hääled» (III).

Oktoobris 2005 alustas tööd reha-

bilitatsioonikeskus Atoll. «Praegu pakume karjäärinõustamist, suhtlemisoskuse arendamist, aitame koostada eestikeelseid avaldusi, taastada dokumente. Paljud ei julge ametiasutustesse pöörduda kartusest saada trahvi. Abi on ka haigekassakaardi kehtivuse kontrollimisest või interneti kasutamise võimaluse pakkumisest. Päritakse, kuidas saada

Riina Enke

FIE-ks, kuhu pöörduda arstiabi saamiseks, kui pole 50 krooni visiiditasu. Kahjuks ei ravi me ise kedagi, saame aidata vaid valikutes,» ütleb psühholoog Eda Mölder.

Atolli tüüpiline klient on enamasti Tallinnas Sõle tänaval öösiti töötav vene tüdruk, kes teenib piisavalt, et hankida igapäevane narkodoos, aga mitte enam. Pea-

aegu kõik on kannatanud füüsilise vägivalga all. Juhtunud on, et külmetav ja nälgiv prostituut on ööbinud trepikojas ega ole olnud teadlik tasuta ööbimispaigast kõrvaltänaval. Kui selline tüdruk tahab legaalselt tööd leida, arutatakse läbi tema võimalused ning aidatakse koostada CV. Edaspidi on talle vaja tugisiku järelevalvet ning nõustamist. Lisaks Tallinnale tahetakse tugisikute süsteem luua ka Tartus, Pärnus ja Ida-Virumaal (Narvas, Jõhvis ja Kohtla-Järvel).

«Kui mujal Euroopa maades tegelevad nõustamiskeskused põhiliselt sissesõitnute probleemidega, siis Eestis on tavaliselt tegu kohalike elanikega, kelle probleemid erinevad sissesõitnute omadest. Olen veendunud, et võime varsti oma kogemusi teistele Euroopa riikidele jagada,» ütleb Riina Enke.

Julia (30):

«Keskuses tehtud ülesanded ja harjutused aitasid mind. Hakkasin ennast vabamalt tundma, muutusin julgemaks. Tean, mida võin tööandjale öelda. Mul pole kunagi olnud ametlikku töökohta ja poleks seda kunagi iseseisvalt leidnud.»

Teema: Tööturule tulemise või naasmise võimaldamine neile, kel on raskusi avatud tööturule integreerumise või reintegreerumisega.

Hasartmängusõitlaste tagasitoomine tööturule ning nende sotsiaalse tõrjutuse ennetamine

Eesmärk: süsteemse rehabilitatsiooni ja ennetustegevuste abil hasartmängusõitlaste tööturule tagasitoomine ning hasartmängusõituvuse ennetamine.

Tegevused:

- hasartmängusõituvuse põhjuste uurimine ning rehabilitatsioonimeetodite arendamine;
- hasartmängusõitlaste aitamine probleemist vabanemiseks, töö kaotanud sõitlaste tööturule tagasi toomine, sõituvuse tõttu töökoha kaotamise ohus olevate sõitlaste abistamine ning koos teiste organisatsioonide ning sõitlaste perekondadega neile süstemaatilise rehabilitatsiooni ja toetust pakkuva võrgustiku loomine;
- hasartmängusõituvuse vastase ennetustöö tegemine noorte hulgas ning avalikkuse teavitamine probleemist.

Eelarve: 9 685 795 krooni.

Juhtpartner: OÜ Liider Grupp.

Partner Eestis: OÜ Hasartmängusõituvuse Uurimise ja Võõrutamise Instituut (HUVI).

Rahvusvahelised partnerid: G.A.M.E. Prantsusmaal, SEIREN Suurbritannias.

Kodulehekülg: www.huvi.ee

Aknata ja kellata ruumist tagasi igapäevaelu

Hasartmängusõitlaste rehabiliteerimise projekt on psühholoogide vastus mängusõituvusest väljapääsu otsijale. «Tänavapildis on enam kasiinosid kui toidukauplusi ja pole suuremat ostukeskust kasiinota. Kusagil on inimesed, kes neid kellata ning akendeta ruume, kus on kuulda raha kõlinat ja aimata luksust, külastavad,» ütleb projektijuht ja psühholoog Pille-Riin Kaare, lisades, et maailmas tehtud uuringud näitavad kasiinode arvu ning hasartmängusõituvuse positiivset korrelatsiooni. Mõte abi otsida ei jõua sõitlase pähe pahatihti enne, kui ta end juba kaelani

Psühholoog Juri Šapeli ja teiste keskuse psühholoogide juurest leiavad abi hasartmängu küüsi langenud inimesed.

võlgadesse ja kriminaalskeemidesse on mässinud või kui ta oma peret, tööd või elamist on kaotamas.

Ka Tallinnas Endla tänav 4 asuvasse, eelmise aasta augustis tegutsema hakanud uude, Eestis seni ainsasse ainult hasartmängusõltlastele mõeldud nõustamiskeskusesse pöörduakse 98% juhtudest kurvastavalt hilja. Iga nädalaga lisandub keskuse üheksa psühholoogi vastuvõtule kümneid inimesi.

Tulijaid on mees- ja naissoost, noorema- ja vanemapoolseid. Mõned on kaotanud kõik. Nende nimesid ei avaldata ja lugusid ei räägita, sest kõik psühholoogile usaldatu panakse range konfidentsiaalsusnõude tõttu kalevi alla. Igale abivajajale lähenetakse individuaalselt, teraapia pikkus oleneb olukorrast.

Kui projekti algatanud psühholoogide grupp tulemustest alles unistas ja plaane tegi, räägiti 96 inimesest, keda 2008. aasta lõpuks (siis lõpeb EQUAL-i rahaline toetus) sõltuvusest vabanenuna ja tööturule naasnuna näha sooviti, siis juba praegu on näha, et prognoositud abistatute arv on ilmselgelt liiga tagasihoidlik.

Rehabilitatsioonigruppi on selle aja jooksul käima jäänud 38 inimest, neist 30 hasartmängusõltlast ja kaheksa kaasõltlast (hasartmängijate lähedased).

Teine küsimus on see, kas psühholoogilist nõustamist saanud inimene ka edaspidi teda vaevanud kirele vastu suudab seista. Pille-Riin Kaare väidab siiski, et enamikul juhtudest ei mängi need, kes parajasti teraapial käivad, üldse või ei mängi nad endise sagedusega, kuigi tagasilangusi ei saa välistada.

Neljakuusest praktikast on kahe psühholoogi peale teada

Pille-Riin Kaare

vähemalt kolm inimest, kes mängupõrgulummast päriselt vabaks on saanud. Millised on HUVI tulevikuplaanid?

«Kindlasti tahaksime oma sõna öelda hasartmänguseaduse muudatuste juures,» ütleb Kaare.

«Tahaksime oma töö eest ka tasu saada, sest sellelt grupilt, kes meie juurde abi saama tuleb, visiiditasu sisse nõuda võimalik ei ole – nad ise on hädas.

Et saaksime tulevikus teenust edasi pakkuda, ootame abi

omavalitsustelt ja linnavalitsustelt, näiteks nii, nagu Tallinna linn toetab kriisiabikeskust.

Tegeleme ka lastega ennetustöö raames, sest hakkame pakkuma koolitusi ja kursusi sotsiaaltöötajatele ja koolipsühholoogidele.»

Omalt paradoksaalsel kombel on HUVI saanud koostöö-nõusoleku ka Eesti Hasartmängude Korraldajate Liidult. Kaare leiab, et kõigepealt võiks see seisneda keskuse info kättesaadavuses mängukohtade kodulehekülgedelt või voldikutena: «Kui keegi tõesti nende poole abi saamiseks peaks pöörduma, võiksid nad soovitada inimestel meie juurde tulla. Kuigi me ei ütleks ära ka sellest toetusest, mida kasiino ise nende inimeste ellu tagasisaatmiseks võiks teha.»

Teema: Tööturule tulemise või naasmise võimaldamine neile, kel on raskusi avatud tööturule integreerumise või reintegreerumisega.

HAPECO

Puuetega inimeste tööhistud

Eesmärk: suurendada Saare, Hiiu, Lääne, Järva, Põlva ja Viljandi maakondade puuetega inimeste töötamise ja eneseteostuse võimalusi ühistegelike ettevõtete loomise kaudu ja Euroopa Liidu kogemustele toetudes.

Tegevused:

- kohanemiskoolituse läbiviimine ja ühistegevuse tutvustamine sihtpiirkondade (Saare, Lääne, Hiiu, Järva, Põlva, Viljandi maakonna) puuetega töötutele;
- töögrupi moodustamine ühistut käivitada soovivatest inimestest igas piirkonnas, kus on peetud sissejuhatav koolitus;
- arendatava toote või teenuse valimine;
- grupi juhendamine ühistu käivitamise ja majandamise juures.

Eelarve: 7 446 050 krooni.

Juhtpartner: MTÜ Eurohouse.

Partnerid Eestis: Saaremaa Õppekeskus, Läänemaa Arenduskeskus, SA Tuuru, Türi Ühistegevuskoda, Räpina Ühistegevuskoda, Viljandi Ühistegevuskoda.

Rahvusvahelised partnerid: Lan Ekintza Hispaanias, Groupement Aquitain des Réseaux de l'Insertion par l'activité Économique (GARIE) Prantsusmaal.

Kodulehekül: www.eurohouse.ee

Kuressaare Puuetega Inimeste Koda, vanaproua vitstest korvi punumas.

Ühistud annavad puuetega inimestele nii tööd kui elurõõmu

Erivajadustega inimeste olukord Eestis ei ole lihtne: võimalused tööturul konkureerimiseks on väikesed ning tööandjatel puudub motivatsioon neid palgata. Tihti ei sobi ka töötingimused – tööaeg, -keskkond või -koht. Puue ja pikaajaline töötus muserdavad inimest, kuid samas suudaksid paljud neist töötada kasvõi osalise koormusega. Töö on nii elatis- kui rehabilitatsiooniallikaks, pakkudes sotsiaalabi ja isolatsiooni asemel palka, eneseteostust ja sotsiaalset kuuluvust. Palgatöö alternatiiv on ettevõtlus, mille käivitamiseks

puuetega inimeste seas on vaja tavapärasest enam psühholoogilist ettevalmistust ja tuge.

Puuetega inimeste tööühistute loomise projekt baseerub Rootsi kogemusel.

«1990ndate lõpus/2000ndate alguses osalesid meie partnerorganisatsioonide esindajad Rootsi Kooperatsiooniinstituudi projektides, mille eesmärk oli ühistegevuse tutvustamine Eestis. Eesti poolelt viisid projekte ellu Saaremaa Õppekeskus ja MTÜ Eurohouse,» räägib Merit Trei, Eurohouse'i juhataja. «Rootsis nägime, kuidas erivajadustega inimesed on näiteks mööbli restaureerimisega tegelevas ühistus tööd leidnud. Mõned ühistud on kasumlikult tegutsenud juba 8–9 aastat. Kui EQUAL programm Eesti jaoks avanes, nägime kauaoodatud võimalust,» lisab ta.

Kuues partnerpiirkonnas (Saare, Lääne, Hiiu, Järva, Põlva, Viljandi maakonnas) on Eurohouse puuetega inimestele korraldanud esimese sissejuhatava kohanemiskoolituse tavamõistes elementaarsetel teemadel – mis on tööturg,

Merit Trei

kuidas käituda grupis jne. Järgmiseks korraldatakse kõigis piirkondades ettevõtlusalane koolitus, et anda osalejatele võimalus oma soovides ja võimetes selgusele jõuda.

«Oleme jõudnud inimesteni, kes on tihti kinnised, omaette hoidvad ja kartlikud ning keda oli raske kodudest välja tuua. Praeguseks on moodustunud grupid, mis on

hakanud kokku hoidma ja väärtustavad nii pakutavat koolitust kui ka võimalust grupikaaslastega suhelda,» ütleb Merit Trei.

Maie Rõmmel (40), liikumispuudega, Paope külavanem Hiiuimaalt:

«HAPECO projekt on andnud mulle mõtte, kuidas elus edasi liikuda ja elatist juurde teenida. Plaanime rajada sotsiaallinnaku, keskuse, kus saab tegeleda nii käsitöö kui aiandusega. Just neile, kes puude tõttu mujal tööd ei leia. Turustamiseks tahame hakata tegema suveniire. Aga need on alles esialgsed plaanid.»

Koolitusperioodi lõpuks valivad ühise idee leidnud inimesed arendust vääriva toote või teenuse ning koostavad äriplaani. Kui korralduskomisjon selle heaks kiidab, saab ühistu 40 000 krooni suuruse startkapitali. Järgneb ametialane koolitus töövõtete õppimiseks vastavalt valitud valdkonnale.

Ühistu käivitamist ja majandamist juhendab kohalik kooridinaator. Soovi on juba avaldatud avahooldus- ja heakorrateenuse pakkumiseks. Levinud on käsitööühistud, kus toodetakse individuaalselt, aga turustatakse koos.

Ühistu on demokraatlik üksus, mille juhtimises osalevad kõik liikmed võrdsel määral sõltumata panustatud ressursidest. Igal liikmel on otsustusprotsessis üks hääl.

HAPECO projekti on igast maakonnast haaratud ca 20 inimest vanusevahemikus 20–55 eluaastat. Naised on ühistu loomises aktiivsemad kui mehed, neid osaleb projektis rohkem.

Projektijuht Merit Trei sõnul on olnud üllatav, kui kiiresti projekti haaratud inimesed omavahel kokku sulasid ning üksteist hoidma ja toetama hakkasid. «Näiteks Hiiuimaal organiseerisid nad pärast esimese koolitusmooduli lõppemist ise tegevusi, et rohkem koos saaks olla,» ütleb ta.

Teema: Töö- ja pereelu ühitamine ning tööturulit lahkunud inimeste reintegreerimine paindlike ja efektiivsete töökorraldusvormide ning toetavate teenuste arendamise kaudu.

Choises and Balance

Eesmärk: meeste ja naiste töö- ja pereelu ühildamise võimaluste parandamine paindlike töövormide leviku suurendamise ja hoiakute mõjutamise abil.

Tegevused:

- uuringu läbiviimine paindlike töövormide rakendamise juriidilistest, majanduslikest ja sotsioloogilistest (hoiakutega seotud) aspektidest;
- sihtrühma aktiveerimine, mille käigus julgustatakse lastega koju jäänud vanemaid pöörduma tagasi tööturule;
- sihtrühma vajadustele ja tööandjate ootustele vastava baasnõustamise- ja koolitusprogrammi väljatöötamine pilootprojektina;
- teavituskampaania läbiviimine paindlike töövormide parimate praktikate levitamiseks ning tööandjate ja töövõtjate hoiakute ja tööturukäitumise mõjutamiseks.

Eelarve: 6 177 400 krooni.

Juhtpartner: Eesti Tööandjate Keskliit.

Partnerid Eestis: MTÜ Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus (ENUT), Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, Riigikantselei (Rahvastikuminiistri büroo), SA Eesti Õiguskeskus, Tallinna Ülikooli Avatud Ülikool ja Karjäärinõustamiskeskus, Ämmaemandate Ühing (Perekool).

Rahvusvahelised partnerid: Procecy Inwestycyjne S.A Poolas, Consortile Ass.For.SEO Itaalias, Garnt Visser Beheer BV Hollandis, Telezentrum Neustadt GmbH & Co. KG Saksamaal.

Kodulehekül: www.ettk.ee; www.cb.ee

Projekti Choises and Balance piloot – paindlikud valikud ja tasakaal.

Moodsad pered ootavad tööandjalt paindlikke lahendusi

Traditsiooniline tööjaotus peres, kus mees on peamine leivateenija ning naise peamiseks ülesandeks on kodu ja laste eest hoolitsemine, hakkab tasapisi muutuma. Ühiskonna hoiakud ei ole aga uuenenud olukorraga nii kiiresti kaasa tulnud. Sageli ei vali naised tööd selle sisu või karjäärivõimaluste pärast, vaid perele sobiliku tööaja kestuse või asukoha järgi, tehes järeleandmisi palgas. Kui naiste puhul eeldatakse suuremat panustamist perele, siis ootused meestele on seotud eelkõige tööalase edukuse ja karjääriga, mistõttu kipub kannatama pereelu. Need eeldused on sisse kirjutatud ka värbamiseelistungesse,

palganumbritesse ja edutamise kavadesse.

Mõte selles vallas midagi muuta sündis endiste koolikaaslaste sotsioloogide peas, kes oma peredes nende probleemidega igapäevaselt kokku puutuvad. Koos majandusteadlaste, juristide, maksuspetsialistide, psühholoogide ning praktikutega viiakse läbi mitmetahuline uuring, kus vaadatakse väikelaste vanemate töötamise soove ja võimalusi ning paindlike töövormide rakendamist praktikas. Koostöös ajakirjaga Pere ja Kodu ning ajalehega Äripäev korraldatakse töötaja- ja peresõbralike ettevõtete konkurss, mille tulemusi tutvustatakse parimate praktikate konverentsil 25. mail 2006.

«Üritame saavutada, et tööle võtmisel, edutamisel vms lähtutaks konkreetsest isikust, tema võimest tööle pühenduda, mitte eelarvamustest,» ütleb projektijuht Kadri Seeder. «Paindlike töövormide propageerimine meie projektis tähendab eelkõige töötaja- ja peresõbralikkust. See võib tähendada osalise ajaga töötamist, kodus töötamist või ka lihtsalt ületundide mitte-tegemist. Kindlasti tuleb uusi huvitavaid ideid välispartnerite projektidest. Näiteks meie Poola partnerid loovad oma projekti käigus neli töökeskust, kus inimesed saavad teha kaugtööd – selliselt lahendatakse tavaliselt kaugtööga kaasas käivad turvalisuse riskid ja IT-ga

Kadri Seeder

seotud küsimused, samas tagatakse n-ö elukohajärgne töö. Samuti on huvitav Itaalia partnerite poolt tutvustatud ajapanga idee, kus näiteks X hoiab kaks tundi lapsi, Y teeb tema firmale selle eest samas väärtuses raamatupidamist,» lisab ta.

Projekti käigus töötatakse välja koolitus- ja nõustamisprogramm tööturult eemale jäänud väikelaste vanemate tagasi toomiseks tööellu.

«Meie jaoks on tulemus see, kui inimene, kes programmi läbib, jõuab selgusele, mida ta edasi teha võiks. Kas tema jaoks on lahendus ennast töötuna arvele võtta, edasi õppida või tööle minna,» ütleb Seeder.

Koolitus- ja nõustamisprogramm koosneb kolmest osast, kus esimeses arendatakse sotsiaalseid ja suhtlemisalaseid oskusi, teises keskendutakse rohkem tööga seotud teadmistele ja oskustele ning kolmandas tegeletakse töö- ja pereelu ühildamise probleematikaga.

Koolitus- ja nõustamisprogrammi välja töötamises osalevad ka tööandjad. Väikelaste vanemate ootuste teada saamiseks viidi läbi küsitlus, mille vastuste alusel valitakse ka osalejad pilootprogrammi.

Projekti käekäigust ja tulemustest antakse pidevalt infot projekti sihtrühmadele – nii tugistruktuuridele, sotsiaaltöötajatele, perekeskustele, tööandjatele, avalikkusele kui ka väikelaste vanematele.

Marit (25), tööandja suhtumisest abikaasa haiguslehe puhul:

«Kui oled «uutmoodi» isa ja tahad oma perega tegelda, ei ole sa just kõige populaarsem tööturul... Minu mees töötas väikeses mööblisalongis, mis pidi kellast kellani lahti olema. Kui ta võttis haiguslehe, et haige lapsega kodus olla, öeldi talle, et temasuguseid töötajaid selles poes vaja ei ole. Asi läks selleni, et tööandja avaldas arvamust, et ma olen saamatu ema ja mu mees on tuhvialune.»

Teema: Töö- ja pereelu ühitamine ning tööturult lahkunud inimeste reintegreerimine paindlike ja efektiivsete töökorraldusvormide ning toetatavate teenuste arendamise kaudu.

Seostatud teenustega tööturule

Eesmärk: Viljandimaa töötute noorte emade tööturule ligipääsu parandamine omavahel seostatud teenuste ja meetodite kasutamise abil.

Tegevused:

- noorte emade ligipääsu parandamine tööturule naiste tööhõive taset tõstvate uute meetodite kaudu;
- sihtgrupi töölerakendamine ja piisava teabega varustamine tööturule pääsemise kohta;
- sihtgrupi perede järgmise põlvkonna riskigruppi kuulumise vähenemisele kaasa aitamine;
- tööpuuduse vähendamine Viljandis ja Eestis tervikuna;
- probleemi teadvustamine laiemal tasandil.

Eelarve: 3 132 565 krooni.

Juhtpartner: Viljandi Maavalitsus.

Partnerid Eestis: Viljandimaa Omavalitsuste Liit, Tööturuameti Viljandimaa osakond.

Rahvusvahelised partnerid: Donna E Avenire Itaalias, ENTER Poolas, Az esély bölcsödéje Ungaris.

Kodulehekülg: www.viljandimaa.ee/equal;
www.compass-equal.net

Juhtumikorraldaja abiga tagasi töömaailma

Projekt Seostatud teenustega tööturule on keskendunud noortele naistele, üldjuhul vanuses 18–25, kes a) on lapse saamise põhjusel pidanud katkestama õpingud ja kellel ei ole erialast kutset; b) kasvatavad kuni 7-aastast last; c) ei ole kunagi käinud tööl; d) ei ole kasutanud aktiivseid tööturu meetmeid (täiendkoolitusi, stardiabi, töbörsi vmt). Loomulikult peab osaleja olema vaimselt terve ega tohi olla alkoholi- või narkootikumisõltlane.

EQUAL projekt pakub emadele mitmeid koolitusi, peamiselt selliseid, mis sisendavad enesekindlust. Naised pole küll emotsionaalselt ebastabiilsed, kuid nad ei pruugi osata asju ajada, tööd otsida. Nii osalevadki nad

Juhtumikorraldaja on «päästeingliks» keerukas asjaajamiste ja ametnike maailmas.

motiveerimiskoolitusel ja saavad vajadusel psühholoogilist nõustamist, läbivad töötusimis- ja karjääriõustamiskursusi. Viimased erinevad kutsenõustamisest selle poolest, et suudavad anda laiemat tulevikuvisioni, kuhu ja kuidas elus edasi liikuda. Naine valib teda huvitava valdkonna, kus soovib tööalast karjääri teha.

EQUAL-i projektist rahastatakse ka lastehoiuteenust: alates ajast, mil ema projektiga liitub kuni neljakuulise katseaja lõppemiseni uuel töökohal.

Projekt Seostatud teenustega tööturule baseerub juhtumikorralduslikul lähenemisel. Ühe inimese probleemidega tegeleb algusest lõpuni üks konsultant, kes pöördub vajadusel kohaliku omavalitsuse, spetsialistide, tööandjate poole. Rõhk on individuaalsel tegevuskaval ehk noore ema isikomadustest ja vajadusest lähtuval karjääri-, tööturu- ja psühholoogilisel nõustamisel. Seetõttu on 2005. aasta septembris alanud koolitustsükkel erinevate inimeste jaoks erineva pikkusega, kuid üldjuhul 2–3 kuud kestev.

Projekti jooksul korraldatakse kaks koolituste vooru, kuhu pääseb kokku 30 inimest. Teine voor on juba alanud ja esimeses ringis osalenud noorte emade hinnang projektile antud.

«Tagasisideintervjuudes mainiti enam motivatsioonikursuse vajalikkust,» ütleb Viljandi Maavalitsuses projekti raames töötav juhtumikorraldaja Le Hussar. «Noored emad said juurde enesekindlust, nende enesehinnang tõi

sis märgatavalt.»

15-st koolitatavast on tänaseks töö leidnud kolm. Töökohti on aidanud leida Tööturuameti Viljandimaa osakond, pakkudes sihtgrupi liikmetele omalt poolt erinevaid koolitusi. Läbirääkimised käivad ka kohalike tööandjatega. Projektijuht Lilit Palmar ütleb, et kavas on välja töötada terviklik süsteem, alates noorte emade «leidmisest» (nad ei ole töötuna arvel ja ei ole ka sotsiaaltöötajate ega Tööturuameti kliendid), nende koolitamisest-nõustamisest kuni tööturule siseneda aitamiseni välja. Rõhk on süsteemse ja toimiva koostöövõrgustiku loomisel – millised omavalitsusüksused, tööandjad ja seadusandjad peaksid probleemide lahendamiseks koostööd tegema. Projekti lõpus valmib eelnimetatud kajastav parimate praktikate juhend.

Noorte emade tööhõivesse haaramise süsteemi tahetakse rakendada üle-eestiliselt ning teavitada laiemat avalikkust juhtumikorraldajate koolitamisest ja tööerakendamise vajalikkusest. Juhtumikorraldaja ametikoht seoks ühelt poolt sotsiaal- ja teiselt poolt Tööturuameti teenuse. Sotsiaaltöö- või psühholoogiatudengite jaoks oleks noorte emade tööleaitamine suurepärase võimalus praktika sooritamiseks.

Lilit Palmar

EQUAL-i projekti juhtumikorraldaja Le Hussar:

«Üks 20-aastane naine, keskkoolipingist lapseootele jäänud, sai meie projektist sellist indu, et otsustas septembris kõrgkooli õppima minna. Tänu elukohamuutusele leidis ta ka lasteaias abikasvatajana tööd.»

Teema: Töö- ja pereelu ühitamine ning tööturulit lahkunud inimeste reintegreerimine paindlike ja efektiivsete töökorraldusvormide ning toetavate teenuste arendamise kaudu.

WHOLE

Töö- ja pereelu ühitamine lapsevanemate koolituse kaudu

Eesmärk: lapsevanemate võimaluste arendamine koolituse kaudu, vältimaks nende sattumist diskrimineeritute sihtgruppi lapsevanemaks olemise tõttu.

Tegevused:

- lapsevanemate koolitamine;
- tööandjate koolitamine ja nõustamine;
- hoiakute muutmine pere- ja tööelu positiivseks integratsiooniks avalikkuse ja tööandjate teavitamise kaudu.

Eelarve: 4 216 355 krooni.

Juhtpartner: SA Tartu Rahvaülikool.

Partnerid: Geomedia Konsultatsiooni- ja Koolituskeskus, Tervikliku Enesearendamise Erakool, kohalikud omavalitsused.

Rahvusvahelised partnerid: projektivõrgustikud SINTONIE Itaalias, ELOISA Hispaanias ja SER MAIS SER MELHOR Portugalis.

Kodulehekülj: www.rahvaylikool.ee/equal

Kunstring Tartu Rahvaülikooli studios. Terviklikel peresuhetel püsib terviklik ühiskond.

Töö- ja pereelu oskuslikust sidumisest võidavad kõik

Projekt WHOLE kirjutati töö- ja pereelu ühitamisel ette tulevate probleemide lahendamiseks lapsevanemaid silmas pidades. Väikelapsi kasvatavad emad ja isad, eriti aga üksikvanemad, tunnevad vajadust paindlike töötingimuste ja töögraafiku ning lühema tööpäeva järele. Kahjuks leiab aga mõne tööandja silmis enam mõistmist töötaja, kes ei saa tööle tulla rikki läinud auto tõttu kui ema, kes peab töö ajal haige lapsega arsti juurde minema. WHOLE projekti meeskonna arvates vajas taoline suhtumine muutmist ning alustada otsustati koolitusprogrammist, mille kaudu

harida esiteks lapsevanemaid ning teiseks tööandjaid. Välja on töötatud kolm uut õppekava: (töötavate) lapsevanemate üldine koolitus, isadele suunatud koolitus ja ettevõtlusalane koolitus (FIE-koolitus lapsevanematele kodus töötamise võimaluste loomiseks).

Traditsioonilist lapsevanematele suunatud õpet on püütud siduda kultuurialaste kursuste ja praktiliste tegevustega, näiteks kunsti- ja käsitööringidega. Hea lapsevanema kursust pakub Gordoni perekool. Tervikliku Enesearendamise Erakooli koolitajate ja psühholoogide juhendamisel õpitakse jaotama oma aega ja energiat töö- ja perekonna vahel, käsitletakse ema ja isa ning mehe ja naise rolle tänapäeva ühiskonna muutunud tingimustes, lapsepõlves kogetu olulisust edasise elukäigu kujunemisel. Olulisel kohal on vastutuse ja kohustuste jagamise oskus pereliikmete vahel, enese väärtustamine ja enesekindluse kasvatamine. Koolituspäeval töötab lastehoid, et vanemad saaksid rahulikult uute teadmiste omandamisele keskenduda. Vajadusel osutatakse personaalset nõustamist. EQUAL-i projektis osaleb üle 200 lapsevanema ja 20 tööandja kaheksas Peipsi järvega piirnevas paigas (Narvas, Jõgeval, Mustvees, Tartus,

Ene Nobel

Tõnu Lumi, nelja lapse isa:

«Mind huvitavad peresuhted ja suhtlemise tehnikad. Küsimus on selles, kuidas suhelda nii, et sa ei manipuleeri ega suru oma mõtet peale. Kõik see tuleb kasuks nii töö- kui kodus. Töötan koolis majandusala juhatajana ning kodus kasvab 12-aastane poeg. Puberteedieas on ju suhtlemisega kõige keerulisem lugu. Arvan, et kui lastel on probleemid, tuleb õpetada lapsevanemaid.»

Põlvas, Iisakul, Kasepää, Peipsiääres ja Räpinas). Neist pooled esimeses tsükli (oktoober 2005–oktoober 2006) ja ülejäänud teises kursuste voorus (oktoober 2006–november 2007). Grupp on nii eesti- kui venekeelseid. Mõlemad lapsevanemate üldkoolituse tsüklid lõpevad juulis-augustis suvelaagriga (eeloleval suvel Kiidil), kuhu osalenud kogunevad peredega.

Värskeim uudis on sügisel Tartus alustav isade kool. Eesmärk on käsitleda süvendatult mehe ja isa rolli ning selle olulisust perekonnas tänapäeva Eesti ühiskonna tingimustes. Projektijuht Ene Nobel selgitab: «Isade koolitus on Eestis täiesti uus nähtus. Miks me seda teeme? Vaadake, mis selgub statistikast eesti meeste kohta – nad surevad vara, on haiged, ületöötanud, väsinud ja stressis».

WHOLE projekti koolitused toimuvad seminari vormis. Pole klassikalisi loenguid, vaid istutakse ringis, on küsimuste-vastuste voorud, harjutused, grupitööd. Kodutöödeks jagub aktiivse kuulamise, probleemilahendamise ja oma vajaduste väljendamise ülesandeid, mida pereringis järele proovida.

Tagasiside emadelt-isadelt on olnud positiivne.

«Kõigepealt ütlevad nad, et tahavad veel tulla ja pikemalt osaleda,» räägib Ene Nobel. «Vajadus on nii suur. Inimesed saavad koolitusest midagi niisugust, mis paneb silma särama ja annab jõudu edaspidiseks.»

Teema: Töö- ja pereelu ühitamine ning tööturult lahkunud inimeste reintegreerimine paindlike ja efektiivsete töökorraldusvormide ning toetavate teenuste arendamise kaudu.

Toetava polüfunktsionaalse hooldusteenuse arendamine tööhõive tõhustamise eesmärgil

Eesmärk: puuetega inimeste peredele suunatud polüfunktsionaalse toetava teenuse loomine ja praktiline katsetamine rahvusvahelise koostöö abil.

Tegevused:

- polüfunktsionaalsete hooldustöötajate (kes saavad hakkama puudega inimese või vanuri koduhooldusega, puudega lapse hoolduse ja tegevuste korraldamisega ning on valmis ja oskavad teha kodutöid) koolitamine;
- inimressursi efektiivne kasutamine;
- normaalse, seadustes ette nähtud tööpäeva pikkuse tagamine teenuse osutajale ning ööpäevaringse hoolduse tagamine puudega isikule.

Eelarve: 4 500 000 krooni.

Juhtpartner: Tartu Puuetega Inimeste Koda.

Partner Eestis: SA Eesti Agrenska Fond.

Rahvusvahelised partnerid: Carers UK Suurbritannias, assotsiatsioon A.R.C.O. Itaalias, Palliative Care Centre for Children Lätis, Qidos and LOT the Dutch Carers Association Hollandis.

Kodulehekül: www.tartukoda.ee

Puudega pereliige saab koduste äraolekul sõbraliku hooldaja

Mõte polüfunktsionaalse hooldusteenuse loomisest puuetega inimestele on Tartu Puuetega Inimeste Koja töötajatel olnud juba aastaid.

«Pereliikmed on meile sageli helistanud, et neil on tarvis paariks tunniks kodust ära minna, aga ei ole puudega isikut kellegi hoolde jätta,» räägib koja tegevjuht Senta Michelson.

17-aastane Tairi vajab hooldaja abi ja juhendamist iga päev.

Senta Michelson

med teises Eestimaa otsas.

«Planeeritava kursuse lõpetajad on midagi enam kui lihtsalt mähkmeid vahetavad või poest toiduaineid koju toovad hooldajad,» iseloomustab Senta Michelson. «Hea oleks, kui hooldaja suudaks asendada pereliiget tema eemaloleku ajal. Vajadusel koristama, süüa valmistama, hoolealusele seltsiliseks ja saatjaks olema. Oskama hädaolukorras, näiteks haigushoo puhul, kiiresti ja õigesti reageerida. Parim variant oleks muidugi meditsiini-, psühholoogia- või eripedagoogika-alase haridusega inimene. Aga me ei loo illusioone,» jääb Michelson realistlikuks.

Teoreetilistest teadmistest ja akadeemilisest kraadist enam rõhutakse isikuomadustele.

Primaarne on südamesttulev soov ligimesi aidata, võime

Ehkki üksikuid eakaid ja puudega inimesi teenindavad hooldajad ja toidu kojutoojad on ju olemas, ei suuda nad katta laiemat vajadust mitmekülgse hooldusteenuse järele. Olukorra teeb keerulisemaks perekonnaseadus, mille järgi on pereliikmed kohustatud ülal pidama abi vajavat töövõimetut pereliiget, kuigi tihti elavad ja töötavad ülalpidamiskohustusega pereliik-

tulla toime raskete olukordadega. Ja muidugi diskretsus. Praeguseks on polüfunktsionaalse hooldusteenuse projekt jõudnud koolitusprogrammi koostamise faasi. Tartu Puuetega Inimeste Koda ei kaasanud teadlikult akadeemilisi ringkondi, küll aga koja kliente, kes oma vajadusi kõige paremini kirjeldada oskavad ning spetsialiste – puuetega laste koolide õpetajaid, lapsevanemaid, meditsiinikooli hoolduskursuste õpilasi.

280 akadeemilist tundi vältav koolitusprogramm näeb ette näiteks elementaarse koristamisoskuse omandamist, suhtlemisõpetust, puudeliikide tundmist, üldteadmisi inimestest (nii täiskasvanutest kui lastest) ning haigustest. Väljaõpe sisaldab loomulikult praktikat, töötamist erivajadustega inimeste peredes.

«Soolist ja vanuselist eelistust meil ei ole, kuid elu on näidanud, et niisugustel kohtadel töötavad valdavas enamuses naised, kellel on varasem hooldamisalane kogemus,»

räägib Senta Michelson.

Kui EQUAL projekt 2007. aastal lõpeb, loodetakse hooldajateenuse pakkumiseks käivitada ettevõtte.

Nii Tartu linn kui teised omavalitsused on suure tõenäosusega teenuse ostmisest huvitatud.

Sirje Tihhanov, vaimupuudega tütre ema:
«Soovin, et mul oleks kasvõi 3–4 tundi vaba aega nädalas, mil ma ei peaks muretsema, kelle hooldes laps jätta. Koduhooldustöötajalt ootaksin kõigepealt seltsi, et tütar minu äraolekul üksi ei jääks. Minu tütreil on geneetiline haigus, mis nõuab kohustuslikku eridieeti. Seega eeldan ka, et hooldustöötaja ei jääks hätta vajaliku toidu valmistamisega. Tahan, et mu laps oleks nii jälgitud kui hooldatud.»

Teema: Töö- ja pereelu ühitamine ning tööturult lahkunud inimeste reintegreerimine paindlike ja efektiivsete töökorraldusvormide ning toetavate teenuste arendamise kaudu.

Lapsed hoitud, emad töö!

Eesmärk: suurendada lapsevanemate (peamiselt emade) tööhõivet paindlike lapsehoiuteenuste süsteemi loomise abil.

Tegevused:

- perepäevahoiu mudeli koostamine, alternatiivsete väikelastehoiu võimaluste kaardistamine;
- perepäevahoiu teenuse loomine;
- perepäevahoiu hoidjate koolitamine ja nõustamine;
- perepäevahoiu kodude ja ruumide kohaldamine;
- konverentsi korraldamine alternatiivsete lapsehoiu-võimaluste teemal Eestis ja teistes riikides;
- uurimistulemuste kirjastamine ja levitamine;
- metoodilise materjali väljatötamine;
- lastetoa avamine Põlva linnas.

Eelarve: 3 389 560 krooni.

Juhtpartner: Riigikantsleil (Rahvastikuministri büroo).

Partnerid Eestis: MTÜ Perekasvatuse Instituut, MTÜ Põlvamaa Lastekaitse Ühing.

Rahvusvahelised partnerid: rahvusvaheline koostöölepe «Primavera», Welsh Development Agency Suurbritannias Walesis, Res International Itaalias, Conseil General des Cotes d'Amor Prantsusmaal.

Kodulehekülg: www.pki.ee

Hommik Janne Liidiku (paremal) perepäevahoius Raplas.

Kutselised lapsehoidjad on vanemate seas väga nõutud

Esimestel iseseisvusaastatel vähenes laste arv ning Eesti suuremates linnades suleti ja müüdi ennatlikult maha hulk lasteaedu. Praegu napib lasteaiakohti jälle, eriti suuri raskusi on 1–3-aastaste hoidmisega ning vanematel pere- ja tööelu ühitamisega.

Nii selgitab rahvastikuministri nõunik ja EQUAL-i projekti juht Erika Vahtmäe mujal lääneriikides juba ammu toimunud alternatiivsete lapsehoiuvormide otsimist, lisa-

des, et üks-ühele ei ole kopeeritud ühegi riigi kogemust, sest uut ideed taheti tuua Eesti konteksti. Nn koduhoiu Eesti mudel kujutab endast lapsehoiuteenust, kus kõige enam kuus erinevas vanuses last lapsehoidja juurde koju viiakse. Koduhoidmisteenusel on mitmeid eeliseid: kõigepealt annab piiratud mudilaste arv võimaluse individuaalselt tegelemiseks igapäevaga neist, teiseks on erialised lapsed üksteisele toeks ning suuremad õpetavad väiksemaid. Maaailmas tehtud uuringud näitavad, et sellistes rühmades tuleb harvemini ette ka laste haigestumist.

Loomulikult peab iga kodulapsehoidja läbima riikliku kutseeksami. Esimene 29-liikmeline pilootgrupp on kutseeksami sooritanud ning tunnistused kätte saanud. Erika Vahtmäe sõnul olid pärast esimeste kutseliste lapsehoidjate lõpetamist Perekasvatuse Instituudi ja Rahvastikuministri büroo telefonid punased, kõikjalt Eestist helistati: kus need lapsehoidjad siis on!

Erika Vahtmäe

«Oleme pilootprojektina ajast sammu ees. Kui riik hakkas looma kvalifikatsioonisüsteemi lapsehoidjatele, testis meie projekti grupp esimesena ära kutseeksami; kui riik kehtestab suvel lapsehoidjatele nõuded, on meie projekti hoidjad esimesed, kes neile nõuetele vastama hakkavad,» ütleb Vahtmäe. 160-tunnise koolitus-

programmi käigus tuli muuhulgas läbi teha 8-tunnine esmaabikoolitus. Eksamiküsimustik testis lapsehoidjate teadmisi kasvatusteaduse, pedagoogika, psühholoogia, laste tervishoiu, kodumajanduse jmt alal. Koolitatute seas on nii äsja koolipingist lahkunud kui ka vanaemasid, kelle endi lapselapsed ammu ära on hoitud.

Loomulikult ei hakka riik keelama harjunud lapsehoidmisvormi: vanaema kauplemist lapselapse juurde või hoidja otsimist lehekuulutuse peale. Samas ei ole aga

uuel ajal aega igal vanaemal, kuulutuse peale kohaletulnu tausta ja sobilikkust tuleb hinnata lapsevanemal endal. Kutseliseks lapsehoidjaks koolitatu peab kutseeksamile saamiseks tooma tööendi perearstilt, et on vaimselt ja füüsiliselt terve ning karistusregistrist, et võib lastega tegelda ning pole kriminaalselt karistatud.

Projekti lisaväärtus seisneb selles, et kodu-lapsehoidja, kvalifitseeritud teenusepakkuja, kellel reeglina on lastele midagi õpetada ja kes armastab oma hoolealuseid, saab tööd ja lapsevanemad pääsevad tööle.

Pille-Riin Moilanen, koolitatud lapsehoidja edasisest karjäärist:

«Mul ei ole suuri ambitsioone. Tahan tegeleda lastega ning sean nende huvid esikohale. Loodan pakkuda teenust aastate vältel paljudele seda vajavatele lastele ning nende vanematele, kes saavad rahulikult töö käia ajal, kui nende lapsed on hoitud ja õnnelikud.»

Teema: Töö- ja pereelu ühitamine ning tööturult lahkunud inimeste reintegreerimine paindlike ja efektiivsete töökorraldusvormide ning toetavate teenuste arendamise kaudu.

Kaugtöö ja paindliku töövormi mudelite rakendamine Eesti saartel ja perifeersetel rannikualadel

Eesmärk: parandada Eesti saarte ja perifeersetel rannikualadel tööhõivet kaugtöö ja paindlike töövormide mudelite rakendamisega.

Tegevused:

- Eesti saarteregiooni tööturu olukorra kaardistamine;
- rahvusvaheliselt kasutatud kaugtöö ja paindlike töövormide kohaldamise võimaluste hindamine;
- sobivate kaugtöö ja paindlike töövormide mudelite väljatöötamine;
- ainekava, õppematerjalide väljatöötamine, koolitajate koolitamine;
- koolituse läbiviimine segmenteeritud sihtgruppidele;
- kaugtöö ja paindlike töövormide mudelite elluviimine;
- projekti tugevuste-nõrkuste ning rakendatud mudelite efektiivsuse/säästlikkuse hindamine arengupartnerluse ja rahvusvahelise koostöö raames;
- konverentsi korraldamine osapooltele;
- teavitusmaterjalide ja info jagamine laiemale avalikkusele.

Eelarve: 5 596 640 krooni.

Juhtpartner: MTÜ Arhipelaag.

Partnerid: SA Tuuru, OÜ Fontes Projektijuhtimine.

Rahvusvahelised partnerid: Equinex Suurbritannias Walesis, DP9 Iirimaa.

Kodulehekülg: <http://equal.arhipelaag.ee>

Moodsad ajad: töökoht on seal, kus töötaja

Mittetulundusühing Arhipelaag Hiiumaal on alates 1997. aastast tegutsenud looduskaitse, kultuuri ja maamajanduse vallas. Koostöös Fontese Projektijuhtimisega kutsus Arhipelaag 2004. aastal ellu kaugtööprojekti, et juurutada seni vähearendatud kaugtöö ja paindlike töövormide mudeleid saartel ja rannikupiirkonnas, kus geograafiline eripära piirab töö leidmise võimalusi kohapeal või naabermaakonnas. Tahetakse aidata kaasa kaugtöö ja paindlike töövormide levikule saartel, et vähendada väljarännet ja parandada elukvaliteeti.

Töökoht mererannal? Miks ka mitte.

Toomas Kokovkin

Kaugtöö tähendab, et töö käib arvutiside ja telefoni abil ning osaliselt või täielikult väljaspool tavalist tööpaika. Inimese liikumist asendab info liikumine. Tööd tehakse nii kodus kui kaugtöökeskuses. Kaugtöötaja võib olla näiteks üksik inimene,

kelle erialaks on tõlkimine, programmeerimine, raamatupidamine, müügitöö vmt. Teine variant on, et ettevõtte paigutab ühe oma allüksuse keskusest välja. Nii saab teha digitaliseerimisega seotud töid nagu arhiivindus, kartograafia, pilditöötlus.

«Variante saab ka kombineerida, nii et üksik-kaugtöötajad kasutavad tööks spetsiaalselt kujundatud keskust, kus on hea ühendus välismaailmaga ja korralikud bürootingimused,» selgitab projektijuht Toomas Kokovkin.

Näitena toimivast kaugtöövõimalusest toob ta 2005. aasta augustis käivitatud perearsti nõuandetelefoni, mis sündis koostöös Fontes Projektijuhtimise ja Arstliku Perenõuandlaga. Projekti alustas Fontes juba varem, kuid EQUAL-i raames viidi läbi koolitus ja nõuandetelefon käivitati kaugtöö põhimõtetel. Teenust osutatakse ööpäevaringselt ja üle-eestiliselt, see on mõeldud

Tiit Laja, perearsti nõuandetelefoni teenuse valdaja:

«Nõuandetelefon 1220 võitis 2005. aastal Eesti kõige parema avaliku teenuse tiitli ja on maailmas ainulaadne. Perearsti nõuandetelefonil on läinud väga hästi. Päevas tuleb sisse üle kümne tuhande kõne. Kõnevaliteet on ühtviisi hea, helistatagu siis kas Tallinna kesklin-nast või kusagilt ääremaalt.»

meditsiini- ja tervishoiualase nõuande vajajatele nii eesti kui vene keeles. Nõustavad professionaalsed medõed ja arstid. Taoliseks teenuseks sobib kaugtöövorm väga hästi – vaja on vaid arvutiga töökohta, lairiba-internetiühendust ning arvutis funktsioneerivat teenindusprogrammi koos mikrofoniga ja kõrvaklappidega. Kõik töökohad on varustatud kaasaegse tehnilise keskkonnaga, mis võimaldab kõnesid jälgida, juhtida ja planeerida.

Arhipelaagi hallatav projekt seisab hea ka paindlike töövormide – osalise tööajaga töötamise juurutamise eest. Selle puhul viibib töötaja töökohas piiratud arv päevi nädalas, ülejäänud tööaja tegutseb ta kaugtöö vormis. See võimaldab kokku hoida kaugematest piirkondadest pärit töötajate transpordi-, majutus-, aja- jms kulusid. Aga töötaja võib statsionaarses töökohas füüsiliselt kohal olla ka piiratud arvu päevi ning töötada muul ajal kaugtöö vormis infotehnoloogiliste vahendite abil kodus.

«Saartel on piisavalt suur huvi meie teema vastu, mis annab lootust projekti tulemuste kestmiseks tulevikus. Loodame projekti lõpuks käima panna paar-kolm kaugtöökeskust,» ütleb Kokovkin.

Praegu on projekt taustauuringute ja kaugtöömudelite väljatöötamise järgus. Korraldatud on küsitlusi Saaremaa, Hiiumaa, Vormsi ja Kihnu omavalitsustes. Saarte vahel liikuvatel praamidil on reisijate jaoks pikemat aega väljas olnud ankeetküsitlus. Ees seisab aga töö ettevõtjatega, kellele võiks olla huvi optimeerida oma kulusid kaugtöö abil.

Teema: Töö- ja pereelu ühitamine ning tööturult lahkunud inimeste reintegreerimine paindlike ja efektiivsete töökorraldusvormide ning toetavate teenuste arendamise kaudu.

Talupidajate asendusteenistuse väljatöötamine ja rakendamine

Eesmärk: asendusteenistuse loomine talupidajatele – loomakasvatajatele nende asendamiseks haigus- ja puhkepäevade ning puhkuse korral. Töökohtade loomine maapiirkonnas.

Tegevused:

- vajaduse kaardistamine, strateegia ja struktuuri väljatöötamine, rakendusüksuste valik, potentsiaalsete asendajate valik;
- asendajate koolitamine koos praktikaga taludes;
- talupidajate teavitamine ja nõustamine;
- lobitöö tegemine, vajalike õigusaktide koostamisel osalemine;
- süsteemi rakendamine 1–2 regioonis;
- tulemuste analüüsimine ja avaldamine.

Eelarve: 7 168 000 krooni.

Juhtpartner: Eestimaa Talupidajate Keskliit.

Partnerid Eestis: Harju Taluliit, Ida-Virumaa Talupidajate Liit, Pärnumaa Talupidajate Liit, Raplamaa Talupidajate Liit, Viljandi Talupidajate Liit, Võrumaa Talupidajate Liit, Tööturuameti Pärnumaa osakond, Tööturuameti Raplamaa osakond, Tööturuameti Viljandimaa osakond, Tööturuameti Võrumaa osakond.

Rahvusvahelised partnerid: WEB for Empowerment Itaalias, Cireres per la Igualtat Hispaanias, Lesnický vyskumny ustav Zvolen (Naismetsaomanike Liit) Slovakkias.

Kodulehekülg: www.taluliit.ee

Kalev Kann, Päivila talu peremees Võrumaalt, pääseb tänu asendusteenusele kodukülalt kaugemale asju ajama.

Asendustöötaja annab maainimesele teenitud puhkuse

Talupidajatele, kes on tavaliselt füüsiliselt isikust ettevõtjad, ei laiene Eestis töö- ja puhkeaja seadus ning puhkuseseadus, mis tähendab, et loomakasvatajat ja tema pereliikmeid on aastaid jälgitanud ületöötamisest tingitud kurnatus ja stress. Nad ei saa võtta ei puhkus- ega haiguspäevi ning on muude ettevõtjatega võrreldes tööturul diskrimineeritud seisis.

Loomakasvatajate asendamise vajadusest on räägitud aastaid, seni on puudunud ressursid selle sisseseadmiseks. EQUAL-i projektist leiti võimalus idee teostamiseks.

Riina Kaldaru

Riina Kaldaru, Eestimaa Talupidajate Keskliidu nõuniku ja EQUAL-i projekti juhi sõnul võimaldaks plaanitav üleriigiline teenistus loomakasvataval mis tahes Eesti piirkonnast pöörduda lähimasse kontoris Lääne, Viru, Põhja, Kesk ja Lõuna regioonis, et tellida sealt kokkulepitud ajaks asendaja, kindlustades ühele poolele oodatud puhkuse ja teisele töö.

«Türi alustatakse esimese, 14 inimesest koosneva asendustalunike grupi koolitamist märtsis ning mai lõpus suunatakse lõpetajad talupraktikale,» ütleb Kaldaru. «1. augustist kuni 1. oktoobrini peaksid talunikud tegema esimesed taotlused PRIA-le (Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet) asendustöötajate saamiseks.»

Maaelu ja põllumajandusturu korralduse seaduses on paragrahv põllumajandustootjale asendustoetuse maksmise kohta, seni on puudunud selle rakendusaktid. Tänavu on aga Põllumajandusministeerium eraldanud esimesed summad toetuste väljamaksmiseks aasta lõpus ning Sotsiaalministeerium loodab rakendusaktid valmis saada.

Projekti juhtkomiteel on koostatud asendusteenistuse arengustrateegia, mille alusel teenistust käivitatakse. Paralleelselt kõigis maakondades toimuvate teavitus- ja käivitusseminaridega, kus tutvustatakse loodavat teenistust ja sellega avanevaid võimalusi, alustatakse asendajate koolitamist ning lõpufaasi on jõudmas 350 piimakarjakasvataja

uuring, millega selgitatakse välja nii asendusteenusele kui asendajale esitatavad nõuded.

Mõnevõrra on Riina Kaldarut kurvastanud talupidajate initsiatiivi puudumine võimaluse reaalseks saamisel. Leiutada ei tule ju jalgratast: paljude riikide, sh Taani, Soome, Hollandi ja Iirimaa kogemused räägivad asendusteenistuse kasuks.

«Alguses ei suuda me kõikidele koolitatutele täistööaega kindlustada ja võib-olla ei ole ka tellijaid piisavalt,» arvab

Kaldaru, «kuid projekti käigus on plaanis värvata ja koolitada 200 inimest, tööle peaksid hakkama umbes 80. Praegu on tähtis, et asendustalunikud ei otsiks tööd ise ega kinnistuks

ühe talupidamise külge, vaid liiguks regiooni-kontori kaudu: nii saab kindlustada neid tööga pikemas perspektiivis, mitte ainult ajutiselt ning teenistus kannab hoolt teenuse pideva kättesaadavuse, värvatud asendajate kompetentsuse ja teenuse kvaliteedi eest.»

Koolituskandidaadile seatud nõudmised on kõrged, neil peab olema põllumajandusharidus või vähemalt 2-aastane kogemus põllumajandusettevõttes.

Arvo Veidenberg, piimatootja ja Eestimaa Talupidajate Keskliidu juhatuse esimees:

«Asendusteenistus hõlbustab oluliselt minu elu piimatootjana. Kasutan küll palgalist lüpsjat, kuid ka tema vajab asendajat puhkuse ajaks või haigestumise korral. Praegu pean lüpsja asendajaks olema ise, sageli on see raskesti rakendatav. Asendusteenus on vajalik ka söödatootmisel ja muudel piimakarjaga seotud tegevustel.»

Teema: Asüülitaotlejate sotsiaalse integratsiooni toetamine.

Eesti valmisoleku suurendamine asüülitaotlejate sulandamiseks ühiskonda ESF EQUAL programmi raames

Eesmärk: töötada välja ettepanekud nii valitsusasutustele, omavalitsustele kui ka kolmanda sektori organisatsioonidele, kuidas korraldada asüülitaotlejate sotsiaalset ja tööalast integratsiooni.

Tegevused:

- probleemi võimaliku ulatuse uurimine lähiaastatel;
- asüülitaotlejate võimaliku hulga ja nende geograafilise, sotsiaalse, kultuurilise ja religioosse tausta kohta käiva uuringu läbiviimine;
- Eesti riiklike institutsioonide ja omavalitsuste ning ühiskonna valmisoleku kindlakstegemine asüülitaotlejate vastuvõtmiseks.

Eelarve: 1 700 000 krooni.

Juhtpartner: Jaan Tõnissoni Instituut.

Partner Eestis: Sotsiaalministeerium.

Rahvusvahelised partnerid: ROC Nijmegen Hollandis, Community of Goodwill NGO Slovakkias, UgandaCommunity Relief Association Suurbritannias.

Kodulehekül: www.jti.ee

Kellel on Eestimaal hea elada?

Inimesel, kelle keel, kultuur ja sotsiaalne taust erineb meile harjumuspärasest täiesti, on Eesti tööturule raske pääseda isegi siis, kui riik on teinud jaatava otsuse tema vastuvõtmiseks.

Jaan Tõnissoni Instituut kutsus koostöös Eesti välismaalaste- ja pagulasseaduste ühe autori Mart Nutiga EQUAL-i raames ellu projekti Eesti valmisoleku suurendamiseks asüülitaotlejate sulandamiseks ühiskonda.

Projektijuht Lehte Roots peab senise tegevuse suurimaks saavutuseks kahte uuringut, millest esimene koondas kõiki

Eestis esitab varjupaigataotluse 10–15 inimest aastas.

Lehte Roots

seni tehtud uuringuid ning teemakohast informatsiooni, näiteks seda, millised seadused praeguseid asüülitaoletajaid mõjutavad. Teine käsitles Eesti elanike teadlikkust ja hoiakuid pagulasteema kohta. Eeldati, et Euroopa Liidu liikmeks saamisel ja Schengeni viisaruumiga ühinemisel võib pagulaste arv suureneeda ning Eesti peaks selleks valmis olema.

«Analüüsides ilmnes, et Eesti ühiskond ei ole valmis pagulasi vastu võtma,» ütleb Roots, «teemaga pole kokku puutunud 91% elanikest ning inimeste arvamused pagulase definitsiooni andmisel on üllatuslikud. Kui 35% vastanutest oli nõus sissetulijatega SRÜ riikidest (et suur osa Eesti elanikkonnast on pärit SRÜ riikidest, on selline tulemus loomulik), siis näiteks islamiriikidest tulijaid aktsepteeris vaid 1% ja Aafrika riikidest tulijaid 2% vastanutest. Samal ajal ilmnes vastustes vastuolu: näiteks 53% küsitletutest oli nõus elama mustanahaliste naabruses. Tolerantsi esines enam nooremate inimeste hulgas.»

Analüüsides tulemusel esitatakse ettepanekud õigusaktide vastuvõtmiseks ning hakatakse töötama välja ettepanekuid valitsusasutustele, omavalitsustele ja kolmanda sektori organisatsioonidele – neile, kes tulijatega otseselt kokku

puutuma hakkavad –, kuidas asüülitaoletajate sotsiaalset ja tööalast integratsiooni korraldada. Mitmeid ideid on Jaan Tõnissoni Instituudile andnud koostööpartnerid välismaalt, samuti võimalusi võrrelda oma projekti teistes riikides läbiviidavatega.

Isiklikult on Lehte Roots pagulastega kokku puutunud MTÜ Eesti Pagulaseabi juristina ning leiab, et riik, mis tahab pagulasi ühiskonda sulandununa

näha, peaks hea seisma selle eest, et põgenike peres kasvav kooliealine laps läheks eestikeelsesse kooli.

Pagulaste sisserände suurenemist Eestisse on eeldatud viimased kümme aastat, Euroopa Liiduga ühinemisel 2004 arvati olukorda pingestavat, tegelikkuses on kaks viimast aastat arvud jäänud samaks. Varjupaigataotluse esitab keskmiselt 10–15 inimest aastas. Eesti on andnud varjupaiga neljale inimesele ning kümnele inimesele on antud elamis luba, sest neid ei saa tagakiusu tõttu kodumaale tagasi saata.

Lehte Roots:

«Eestis taotles varjupaika Türgist pärit kurdi perekond, ema kahe lapsega. Ema oli kirjaoskamatu. Lapsed aga käisid varjupaigamenetluse taotluse ajal eestikeelses koolis. Vanimast lapsest, 12-aastasest poisist sai perekonnapea, kelle ülesandeks oli asju ka emale selgeks teha, tekste ette lugeda ja aeg-ajalt tõlgi kohuseid täita. Kooli kaudu tekkis poisil tihedam suhe eesti keelega. Praeguseks on perekond Eestist lahkunud.»

Kokkuvõtteks

EQUAL programm on Euroopa Liidu liikmesriikides olnud edukas. 2008. aastal EQUAL-i programmi lõppedes on põhjust loota, et ka Eesti arengupartnerlused mõjutavad meie ühiskonda. Eesti arengupartnerlused on väga mitmekesised ja nende uuenduslikke meetodeid on keeruline üldistada. Võib aga öelda, et 13-sse projekti on kaasa haaratud ligi 2500 ja koolitust saab umbes 1500 inimest kõikjalt Eestist, sealhulgas lapsevanemad, hasartmängusõltlased, endised ja praegused prostituudid ning inimkaubanduse ohvrid, talupidajad, saarte ja äärealade elanikud, tööandjad, kriminaalhooldusalused noored, puuetega inimesed ja nende hooldajad. Arengupartnerluste raames luuakse ligi 250 uut töökohta ja aidatakse tööle umbes sama palju töötuid.

Euroopa Liidu algatusprogrammil EQUAL on Eesti riikliku tööturupoliitika muutmiseks pakkuda väljakutseid nii kohalikul kui üle-euroopalikul tasandil. Eesti arengupartnerlustel on kokku 44 rahvusvahelist koostööpartnerit. Üheskoos töötatakse välja käsiraamatuid ja sõnastikke erialase terminoloogia arendamiseks, viiakse läbi uurin-
guit, vahetatakse kogemusi seminaridel jms.

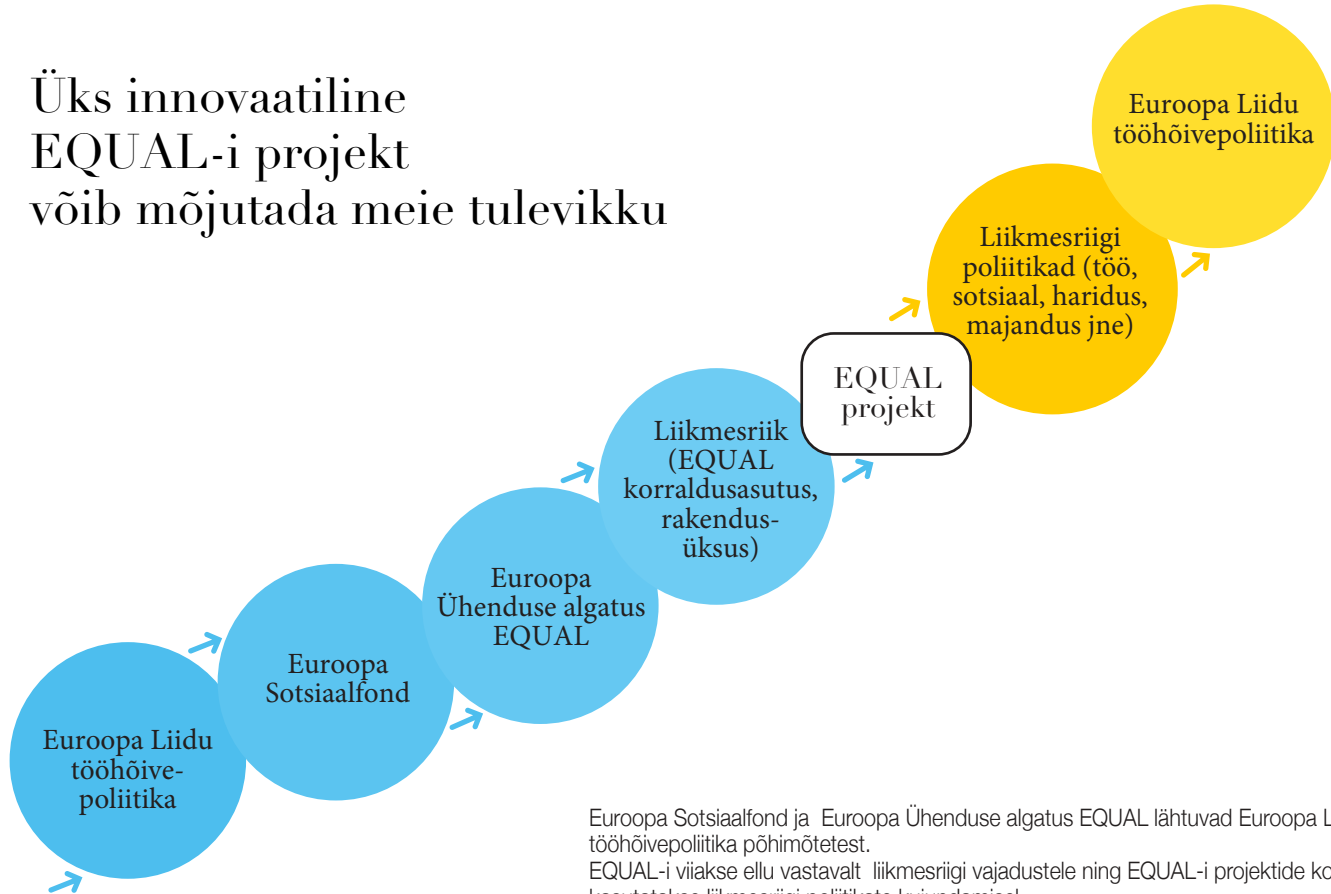
EQUAL-i programmile on iseloomulik ka tulemuste avalikustamine, et sarnastele probleemidele lahenduse otsijad saaksid neist eeskuju võtta. Pea kõigis Eesti EQUAL-i arengupartnerlustes viiakse läbi uuringuid ja küsitlusi. Esimeste uuringute tulemused on juba selgunud ning neid tutvustatakse sihtrühmadele, meediale ja avalikkusele. Samuti töötatakse välja õppekavasid, juhendeid ja käsiraamatuid. Oma tulemustest ja järeldustest annavad kõik EQUAL-i arengupartnerlused teada nii kodumaal kui teistes riikides. Mitmete projektide tegevus lõpetatakse kokkuvõtivate konverentsidega.

Sotsiaalprobleemidele lahenduste otsimine algab Eestisisesest koostööst. Ligi pooled projektidest on võtnud eesmärgiks mõjutada riiklikke struktuure, teine pool tegeleb peaaegjalikult innovatsiooniga kohalikul või regionaalsel tasemel. Oma plaanide elluviimiseks kaasavad arengupartnerlused tegevustesse nii poliitikakujundajaid, kohalike omavalitsuste töötajaid kui ettevõtjaid.

EQUAL jõuab kõikjale – linna ja maale, tööle ja koju, põllule ja kontorisse!

Üks innovaatiline EQUAL-i projekt võib mõjutada meie tulevikku

Euroopa Sotsiaalfond ja Euroopa Ühenduse algatus EQUAL lähtuvad Euroopa Liidu tööhõivepoliitika põhimõtetest. EQUAL-i viiakse ellu vastavalt liikmesriigi vajadustele ning EQUAL-i projektide kogemusi kasutatakse liikmesriigi poliitikate kujundamisel. See omakorda mõjutab nii meie elu kui Euroopa Liidu tööhõivepoliitikat.

EQUAL-i arengupartnerlused Eestis 2004-2008

JUHTPARTNER	PROJEKTI NIMI	PARTNERID	VÄLISPARTNERID	KONTAKTISIK	TOETUSE SUMMA, EEK
Teema A: Tööturule tulemise või naasmise võimaldamine naine, kel on raskusi avatud tööturule integreerumise või reintegreerumisega.					
Sihitasutus Tuuru	We Friends – West Estonian Development Partnership	- Hiiumaa Omavalitsus - Hiiumaa Omavalitsuste Liit - Hiiumaa Turismiliit - Saaremaa Õppekeskus - Läänemaa Arenduskeskus - Töötunameti Hiiumaa osakond - OÜ Veisital	- P.E.R.L.A AP Itaalias - DIANA AP Hispaanias	Mare Ellen mare@tuuru.edu.ee tel 469 6201 www.wefriends.hiiumaa.ee	6 714 000
MTÜ Caritas Eesti	RE-START (kompleksed meetmed kriminaalkaristusega noorte integreerimiseks tööturule)	- Viijandi Vengla - Rajarü Maakohtu Kriminaalhooldusosakond	- NEW HORIZONS (Soome, Hollandis, Poolas, Suurbritannias, Prantsusmaal ja Itaalias)	Jaano Räska jaano@caritas.ee tel 55 638 800 www.wkesa.ee	9 453 500
Tervise Arengu Instituut	Prostitutsiooni kaasatud naiste, sealhulgas inimkaubanduse ohvrite integratsioonilegaalsele tööturule	- MTÜ Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus (ENUJ) - MTÜ Eesti Avatud Ühiskonna Instituut - MTÜ Eulini - MTÜ Sigmund	- Associazione On the Road Itaalias - Comissão para a Igualdade e para os Direitos das Mulheres Portugalis - La Strada Fundacja przychilko Handlowi Kobietami Poolas - IOM Deutschland Saksamaal - Missing persons' families support center Leedus	Riina Enke riina.enke@tai.ee tel 659 3901 www.tai.ee	8 428 127
OÜ Lider Grupp	Hasarmängusõltaste tagasitoomine tööturule ning nende sotsiaalse tõrjutuse ennetamine	- OÜ Hasarmängusõltavuse Uurimise ja Võõrutamise Instituut (HUVI)	- G.A.M.E. Prantsusmaal - SEIREN Suurbritannias	Pille-Riin Kaare pille-riin@huvi.ee tel 628 3153 www.huvi.ee	9 202 395
MTÜ Eurohouse	Handicapped People Employed in Cooperatives (HAPECO)	- Saaremaa Õppekeskus - Läänemaa Arenduskeskus - SA Tuuru - Turi Ühistegevuskoda - Rápina Ühistegevuskoda - Viijandi Ühistegevuskoda	- Lan Ekintza Hispaanias - Groupement Aquitain des Réseaux de l'Insertion par l'activité Economique (GARIE) Prantsusmaal	Mert Trei eurohouse@eurohouse.ee tel 453 9008 www.eurohouse.ee	7 073 050

Teema G: Töö- ja pereelu ühtamine ning tööturult lahkunud inimeste reintegreerimine päindlike ja efektiivsete töökorraldusvormide ning toetavate teenuste arendamise kaudu.

<p>Eesti Töandjate Keskliit</p>	<p>Choices and Balance</p>	<p>- MTÜ Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus (ENUT) - Poliitikauringute Keskus PRAXIS - Riigikantslelei (Rahvasliku-ministri büroo) - SA Eesti Õiguskeskus (EOK) - Tallinna Ülikooli Arvutud Ülikool ja Karjääriõhustamiskeskus (Perekool)</p>	<p>- Processy Ihwesty cyjne S.A. Poolas - Consortite Ass.For.SEO Itaalias - Gamt Visser Beheer BV Hollandis - Telecentrum Neustadt GmbH & Co. KG Saksaamaal</p>	<p>Kadri Seeder kadri@ettk.ee tel 50 93 039 www.cb.ee</p>	<p>5 866 530</p>
<p>Viljandi Maavalitsus</p>	<p>Seostatud teenustega töötunule</p>	<p>- Viljandimaa Omavalitsuste Liit - Töötunameti Viljandimaa osakond</p>	<p>- Donna E Avvenire Itaalias - ENTER Pools - Az esély bötsödöjele Ungaris</p>	<p>Liit Palmer liit.palmar@ikt.ee tel 5355 22 306 www.viljandimaa.ee/equal</p>	<p>2 974 566</p>
<p>SA Tartu Rahvaulikool</p>	<p>WHOLE – Work and Home in Our Life in Europe (Töö ja pereelu ühtamine läbi lastevanemate koostise)</p>	<p>- OU Geomedia</p>	<p>- SINTONIA Itaalias - ELOISA Hispaanias - SER MAIS SER MELHOR Portugalis</p>	<p>Ene Nobel ene@rahvaulikool.ee tel 736 1543 www.rahvaulikool.ee/equal</p>	<p>4 005 537</p>
<p>Tartu Puuetega Inimeste Koda</p>	<p>Toetava polifunktsionaalse hooldusteenuse arendamine tööhõive tõustamise eesmärgil</p>	<p>- SA Eesti Agrenska Fond</p>	<p>- Carers UK Suurbritannias - asotsiatsioon A.R.C.O. Itaalias - Palliative Care Centre for Children Lätis - Oldos and LOT the Dutch Carers Association Hollandis</p>	<p>Senta Michelson tartukoda@hotmail.ee tel 736 6762 www.tartukoda.ee</p>	<p>4 275 000</p>
<p>Riigikantslelei</p>	<p>Lapsed hoitud, emad tööil!</p>	<p>- MTÜ Perekasvatuse Instituut - MTÜ Põlvamaa Lastekaitse Ühing</p>	<p>- rahvusvaheline koostöölepe «Primavera» - Welsh Development Agency Suurbritannias - Res International Itaalias, - Conseil General des Cotes d'Armor Prantsusmaal</p>	<p>Erika Vähimäe erika.vahimae@riigikantslelei.ee tel 683 5259 www.pki.ee</p>	<p>3 220 082</p>
<p>MTU Arhipelaag</p>	<p>Kaugtööd ja päindliku töövormi mudelite rakendamine Eesti saartel ja perifeersetel rannikualadel</p>	<p>- SA Tuuru - OU Fontes projektiühimine</p>	<p>- Equinex Suurbritannias - Walesis - DP9 Iirimaal</p>	<p>Toomas Kokovkin toomas@arhipelaag.ee tel 463 2133 http://equal.arhipelaag.ee</p>	<p>5 316 808</p>
<p>Eestimaa Talupidajate Keskliit</p>	<p>Talupidajate asendusteistuse väljatöötamine ja rakendamine</p>	<p>- Harju Taluliit - Ida-Virumaa Talupidajate Liit - Pärnumaa Talupidajate Liit - Raplamaa Talupidajate Liit - Viljandi Talupidajate Liit - Võrumaa Talupidajate Liit - Töötunameti Pärnumaa osakond - Töötunameti Raplamaa osakond - Töötunameti Viljandimaa osakond - Töötunameti Võrumaa osakond</p>	<p>- WEB for Empowerment Itaalias - Cieres per la Igualtat Hispaanias - Lesnický vyskumny ustav Zvolen Slovakkias</p>	<p>Riina Kaldaru riina@taluliit.ee tel 604 1403 www.taluliit.ee</p>	<p>6 808 412</p>

Teema I: Asüülilaoitajate sotsiaalse integratsiooni toetamine.

<p>Jaan Trõnsson Institut</p>	<p>Eesti valmisoleku suurendamine asüülilaoitajate sulandamiseks ühiskonda ESF EQUAL programmi raames</p>	<p>- Sotsiaalministeerium</p>	<p>- ROC Nijmegen Hollandis - Community of Goodwill NGO Slovakkias - Uganda Community Relief Association Suurbritannias</p>	<p>Lehte Roots lht@jti.ee tel 561 54 540 www.jti.ee</p>	<p>1 615 000</p>
--------------------------------------	--	-------------------------------	---	---	------------------

EQUAL-i programmi elluviimise koordineerimisega Eestis tegeleb Sotsiaalministeerium.

EQUAL-i projektide elluviimist koordineerib Tööturuamet.

LISAINFO

Kati Varblane
EQUAL rakendusasutus – Sotsiaalministeerium
Telefon +372 626 9185
E-post kati.varblane@sm.ee

Daisi Sprenk
EQUAL rakendusüksus – Tööturuamet
Telefon +372 625 7748
E-post daisi.sprenk@tta.ee

Kärt Kraaving
EQUAL rakendusüksus – Tööturuamet
Telefon +372 625 7746
E-post kart.kraaving@tta.ee

KASULIKUD LINGID

- * Euroopa Komisjoni EQUAL-i kodulehekül: www.europa.eu.int/comm/equal
- * Eesti EQUAL-i programmi kodulehekül: www.tta.ee/equal
- * EL struktuurifondide kodulehekül: www.struktuurifondid.ee

Brošüüri andis välja Sotsiaalministeerium Euroopa Liidu toetusel.
Tekstid ja fotod DADA AD, Hanno Luukas/fotokogu.com
Trükk AS Guttenberg

ISBN 9985-9570-6-7